

Historien bakom ett par ljusstakar

*Ljusstakarna i försilvrad mässing med inskription.
Foto L-E Johansson.*

I vår familj har vi ett par ståtliga ljuskandelabrar i försilvrad mässing, 48 cm höga. Båda två bär inskriptionen "Till S. J. Johannesson med fru vid skolinvi-ningen i Gräsholma 19 15/8 12 från åbor i Gräsholma o Åsa. En gård av tacksamhet."

S. J. Johannesson (Sven Johan Johansson) (1852-1938) var en äldre bror till min farfar, Carl Gustaf Johan(ne)sson. Båda två var lantbrukare med gårdar i Gräsholma Södergård. Sven Johan var en betrodd person med hedersuppdrag såsom kyrkvård i Traryds kyrka och förtroendeman i Traryds sockens Sparbank.

Ljusstakarna har alltid haft ett stort affektionsvärde

*Sven Johan Johan(ne)sson med sin fru Johanna Kristina.
Kortet taget c:a 1905.*

för oss och de tas bara fram och används vid speciellt högtidliga tillfällen. Texten på ljusstakarna har vi fått förklarad som att han skänkte mark för skolbyggnaden. Den har därmed också rest frågor som: varför skänkte han mark till skolan och finansierades skolbygget kanske också genom andra gåvor eller dagsverken. Några nu levande personer som kunde svara på detta gick inte att finna, så slutligen vände jag mig till kyrkoarkiven i Traryds församling, eftersom det var kyrkan, som hade ansvaret för skolfrågorna vid den aktuella tiden.

Det jag då fann var en historia, som var mycket intressantare och fylld av mera dramatik än jag hade förväntat mig. Historien, som kan följas i utförliga kyrkostämmoprotokoll, är värd att återberättas och är följande. De mest intressanta protokollen citeras (kursiv stil).

Kvarnaholms skola, som byggdes 1865 hade varit upptagningsområde för hela södra och östra delen av socknen. Småskola hade kanske också funnits i Gräsholma fram till sekelskiftet och eventuellt även i några andra byar. Uppgifterna om detta är lite svårtydda. Dessa skolor hade i varje fall inte haft några egna hus.

I början på 1900-talet konstaterades, att Kvarnaholmsskolans kondition och storlek var sådan, att nybyggnationer krävdes. Efter förberedande arbete tog kyrkostämmomötet den 20 februari 1910 beslut om att skolan skulle läggas ner och nya skolor byg-

gas i Gräsholma (Axhults) och Sånnamads (Dotebygds) skolrotar. Även Strömsnäsbruk skulle få en ny skola.

Inför beslutet fanns både ritningar och offerter klara för skolbygget. I Gräsholma och Sånnamad skulle det bli skolhus med två lärosalar och bostadslägenheter för en folkskollärare och en småskollärarinna. Dessutom slöjdrum, avklädningsrum och nödvändiga ekonomihus. De lägsta anbuden låg mellan 1.300 och 11.500 kr per skola.

Stämman beslutade, att två skolhus skulle byggas. Ett i närheten av Axhults åbro och ett i Sånnamads skolrote, på två av fritt erbjudna tomter, som efter besiktning bland annat av skolinspektören skulle vara lämpliga och så, att skolhusen skulle kunna tas i bruk den 1 augusti 1911.

Anledningen till att tomtmark skulle erbjudas utan kostnad var att skolbudgeten var hårt ansträngd och belastningen skulle bli något mindre om tomtmarken var gratis. För finansieringen av alla tre skolorna skulle man ta upp ett amorteringslån på 30.000 kronor över 40 år.

Vid stämmomöte den 16 maj samma år valdes byggnadskommitté för de två nya skolhusen. För skolhusbyggnaden i Gräsholma utsågs skolrådets v ordf. J. H. Wilander, lantbrukarna S. J. Johansson i Gräsholma och E. Jonsson i Sanna, skogvaktaren G. A. Gustafsson i Alandsköp och folkskolläraren K. H. Berggren i Kvarnaholm.

Nästa gång skolhusfrågan behandlades i kyrkostämman var den 11 september 1910. I protokollet kan man läsa:

§6

Företogs att afhandla och besluta om, hvilken af de fritt d.v.s. för evärderligt till skänks åt församlingen erbjudna tomterna i Gräsholma (Axhults) och Sånnamads (Dotebygds) skolrotar skulle i dessa skolrotar antagas till skolhustomter.

I den förstnämnda skolroten hade tomter fritt erbjudits af kyrkovärden S. J. Johansson i Gräsholma och landtbrukaren Elof Jonsson i Sanna, och i den sistnämnda roten af kyrkovärden K. I. Petersson i Dotebygd och landtbrukaren K. M. Strömberg i Sånnamad.

Rörande denna fråga hade enl. §6 i kyrkostämmoprotokoll den 20 sistlidna Februari beslutats, att två skolhus skola byggas, ett i närheten af Axhults åbro över Lagan och ett i Sånnamads skolrote, å två af de fritt erbjudna tomter hvilka efter besiktning bland annat af skolinspektören befinnas mest lämpliga mm.

Statens folkskoleinspektör, som nu besiktigt förutnämnda områden, hade om dem afgivit följande omdömen:

- 1) En träda öster om vägen i Gräsholma är ur alla synpunkter synnerligen lämplig (ägare S. J. Johansson).*
- 2) Ett område i Sanna omedelbart öster om landsvägen Strömsnäs – Axhult och söder om handelsboden (ägare Elof Jonsson): grundvattenståndet är för högt, hvarför området ej kan godkännas, såvida ej skolrådet företager synnerligen omfattande och verkligt effektiva dräneringsarbeten. Äfven i detta fall är denna plan olämpligare ur hygienisk synpunkt.*
- 3) Om ett område i K. I. Peterssons i Dotebygd ägor vid vägen mellan Dotebygd och Sånnamad var skolinspektörens omdöme, att det kan godkännas, men om det af H. M. Strömberg i Sånnamad erbjudna, att det kan ej godkännas.*

Däremot hade skolinspektören förklarat ett område, en klöfverträda, å H. M. Strömbergs i Sånnamad inägor söder om vägen mellan Dotebygd och Sånnamad ur hygieniska synpunkter tillfredsställande.

§7

Vid stämman väcktes frågan om inköp af ett område invid Axhults åbro till skolhustomt i Gräsholma (Axhults) skolrote, hvilket område erbjöds åt församlingen för 750 kronor. Men då denna fråga stred emot i §6 af detta protokoll gjorda utdraget ur lagständerna stämmobeslutet den 20 sistlidna Februari, dels ock innefattade förslag om utgift, som först vid stämman föreslogs, dels äfven alls var pålyst, kunde den ej upptagas till behandling vid denna stämma.

§8

Rörande skolhustomt i Gräsholma (Axhults) skolrote hade skolrådet enhälligt tillstyrkt stämman att antaga

den af S. J. Johansson i Gräsholma fritt erbjudna.

Sedan S. J. Johansson i Gräsholma vid stämman förbundit sig att på samma villkor som skolhustomten skänka mark till en ordentlig gångväg från tomten ifråga till vägen, som går från Axhults åbro mot Gräsholma, hvarigenom afståndet från skolhuset till Axhults åbro enligt uppmätning blir endast 550 meter, och sedan åboarna i Gräsholma vid stämman förbundit sig att sätta nämnda gångväg i stånd, beslutade stämman på härom framställd proposition att till skolhustomt i Gräsholma (Axhults) skolrote antaga att det af S. J. Johansson i Gräsholma fritt erbjudna området. Votering begärdes ej.

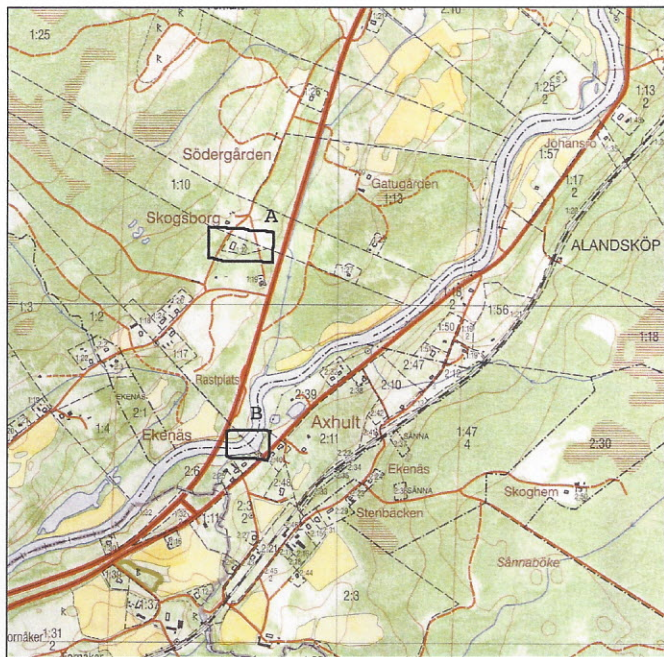
§9

Rörande skolhustomt i Sånnamads (Dotebygd) skolrote hade skolrådet föreslagit stämman att antaga det af K. I. Petersson i Dotebygd fritt erbjudna och af skolinspektören godkända tomten. Mot detta beslut hade skolrådsledamöterna Dir. C. H. Sundin och handl. N. A. Bondesson samt lärarkårens representant i skolrådet reserverat sig.

Sedan emellertid K. M. Strömberg i Sånnamad vid stämman förbundit sig att fritt upplåta plan till skolhustomt å det område å hans ägor, hvilket af skoleinspektören godkänts, beslutade stämman på härom framställd proposition att antaga detta erbjudande. Begäran om votering afslogs.

Mellan protokollraderna kan man utläsa, att det fanns en spänning mellan byarna på ömse sidor Lagan om var Gräsholma skola skulle placeras. Och det hade säkert varit en livlig diskussion på hemmaplan före mötet. Den av S. J. Johansson föreslagna tomten låg ju en bra bit från åbron och därför åtog man sig att anlägga en ny och något kortare väg. Längden på denna hade man också mätt upp i förväg.

Efter mötet lämnade några personer från Alandsköp och Axhult, dvs. från östra sidan av ån, en besvärsskrivelse till Kungl. Maj:ts befallningshavande (Länsstyrelsen) i Växjö där man menade att det inte gått rätt till på kyrkostämmomötet den 11 september. Med anledning av denna, begärde

Modern karta över Gräsholma och Axhult med skolan (A) och gamla åbron (B) markerad.

Länsstyrelsen en förklaring, varför ordföranden, prosten S. M. Wallin kallade till en extra stämma.

Protokoll fördt vid extra kyrkostämma i Traheryd den 23 Oktober 1910, vid hvilken församlingens icke klagande medlemmar skulle afgifva sin till Konungens Befallningshafvande ställda förklaring öfver besvär, som Nils Olsson i Alandsköp m.fl. anförts öfver kyrkostämmobeslut i Traheryd den 11 September 1910 rörande skolhusbyggnad inom Gräsholma – Axhults rote.

§1

Mot röstlängden gjordes på härom framställd fråga ingen anmärkning.

§2

Sedan resolutionen upplästes och klagoskriften ånyo upplästes gjorde ordföranden framställning till de icke klagande, om de ville instämma med de klagande. Då ordföranden tillkännagaf sin uppfattning, att den framställda frågan med öfvervägande nej besvarats, begärdes votering.

Nedanstående voteringsproposition uppsattes och godkändes: Den som instämmer med de klagande röstar ja, den som ej instämmer med de klagande röstar nej.

Efter verkställd votering befanns det, att af 49 röstande afgivits 317 nej-röster och af 45 röstande 295 ja-röster, hvadan beslutades att ej instämman med de klagande.

37 fullmakter aflämnades.

§3

Beslutades, att dagens protokoll såsom de icke klagandes förklaring skulle till Konungens befallningshafvare insändas.

Mötet var mycket välbesökt och många som inte kunde komma hade lämnat fullmakter. Detta tyder på att frågan engagerade människorna. Beskedet till Länsstyrelsen, baserad på en knappt majoritet, blev att stämman ansåg att klagomålen inte var relevanta.

Intressant att notera vid voteringen är, att personerna hade olika antal röster. En man, en röst gällde inte i dessa frågor vid denna tid.

Beslutet, som Länsstyrelsen då fattade, innebar att klagomålen lämnades utan bifall. Med detta nöjde sig emellertid inte de klagande, utan man gick vidare till högsta instans som var Regeringsrätten. Beslutet därifrån finns också i kyrkans arkiv och det lyder i all sin kanslisvenska:

KUNGL. MAJ:ts

Utslag på de besvär, Carl Nibelius, Nils Olsson och John Nilsson, alla i Ålandsköping, Oskar Benjaminsson i Axhult och Johannes Larsson i Dalen i underdånighet anfört öfver Kungl. Maj:ts befallningshafvandes i Kronobergs län den 9 november 1910 meddelade resolution i mål angående plats för skolhus i Traherydys församling; öfver hvilka besvär vederbörande förklarar sig samt Kungl. Maj:ts befallningshafvande inkommit med underdånigt utlåtande; gifvet i Regeringsrätten den 16 mars 1911.

Å Kyrkostämman den 11 september 1910 beslöt Traherydys församling, att ett tidigare beslutadt nytt skolhus för Gräsholma rote skulle uppföras å ett af kyr-

kovärden S.J. Johansson i Gräsholma för sådant ändamål såsom gåfva till församlingen erbjudet område öster om vägen i Gräsholma.

Häröfver besvärade sig klagandena hos Kungl. Maj:ts befallningshafvande under yrkande, att enär ordföranden vid stämman i anmärkta afseende förfarit oriktigt och beslutet grundade sig på felaktiga uppgifter, beslutet måtte såsom kränkande enskilds rätt och stridande mot gällande författningar upphävas samt ärendet återförvisas till ny kyrkostämman.

Genom öfverklagande resolutionen utlät sig Kungl. Maj:ts befallningshafvande, att enär klagandena icke visat skäl, som lagligen kunde föranleda till klandrade kyrkostämmobeslutets upphäfvande, blefve besvären ogillade.

Kungl. Maj:t har i nåder låtit sig föredragas ofvanberörda underdåniga besvär och finner ej skäl göra ändring i Kungl. Maj:ts befallningshafvandes resolution. Det vederbörande till underdånig efterrettelse länder.

Under Kungl. Maj:ts sekret:

(L. S.)

/Gustaf Tottie

Härmed var en lång process tillända och bygget av skolorna kunde påbörjas. Eftersom anbudet från byggmästaren hade gällt båda skolorna, hade inte skolhusbygget i Sånnamad kunnat starta så länge processen pågick. Det första som nu ägde rum var att tomtförvärven formellt genomfördes och det skedde för båda skoltomterna den 23 augusti 1911. Det gick tydligen inte att skänka marken helt gratis, utan priset sattes till 10 kronor per fastighet. Den ursprungliga planen hade varit, att skolorna skulle ha invigts till höstterminen 1911, men överklagandeprocessen innebar, att bygget inte ens hade startat då. Det skulle visa sig, att invigningen inte kunde ske förrän ett år senare.

Skolhusbyggena behandlas därefter inte i kyrkostämmoprotokollen förutom ett beslut där man ändrar taktäckningen från papptak till plåttak. Arbetet fortskred därför troligen enligt plan. Vid ett stämmomöte i februari 1913 behandlas däremot en begäran från byggmästaren D. Malmberg där han begär 1.000 kr i

Sannamads skola.

Foto L-E Johansson maj 2006.

Gräsholma skola.

Taket är omlagt och några fönster är utbytta.

Foto L-E Johansson maj 2006.

extra ersättning för fördyrande av skolhusbyggnaderna. I annat fall skulle han göra en förlust. Kommitterade för skolhusbyggnaderna föreslog att om några pengar skulle betalas ut, så skulle det ske i form av en gratifikation för väl utfört arbete. Efter långa diskussioner där tre olika förslag diskuterades; ingen ersättning, 500 kr eller 1.000 kr i ersättning, röstade man slutligen för mittenalternativet, dvs. en gratifikation på 500 kr.

Åter till ljusstakarna och inskriptionen ”Till S. J.

Johannesson med fru vid skolinviigningen i Gräsholma 19 15/8 12 från åbor i Gräsholma o Åsa. En gård av tacksamhet”. Det är tydligt, att spänningarna mellan byarna på östra och västra sidan om ån satt kvar även sedan skolan var färdigbyggd. Var det så, att folket från byarna öster om ån inte ville vara med på gåvan, eller blev de inte tillfrågade? Och hur länge satt dessa spänningar i? I arbetet med denna artikel har jag intervjuat några personer från Gräsholma och Sanna, som är födda på 1920-talet, men ingen av dem kan minnas att det fanns någon större osämja. Spänningarna berodde förmodligen enbart på att folket engagerade sig starkt i skolfrågan. Och så gör man ju även idag då det gäller eventuell nedläggning av en skola. Hur engagerade man sig i Gräsholma 1949 då skolan lades ner?

Minnet av S. J. Johanssons insats levde tydligen kvar länge hos byborna och skolfolket, och vid hans begravning 1938 fanns en krans från ”Forna och nuvarande elever vid Gräsholma skola”.

*Gravsten över S.J. Johanssons barn.
Stenen finns på Traryds gamla kyrkogård.*

Foto L-E Johansson maj 2006.

Trots den långa och intressanta historien ovan, så är min ursprungliga undran om varför han skänkte tomtmark till skolbygget inte klarlagd. Det kan därför bara bli spekulationer. Var det en prestigefråga, eller var det så att han och hans fru Johanna Kristina på något sätt ville göra en insats för barnen. Själva var de på ett tragiskt sätt drabbade då de gällde barn. Under åren 1878-1889 fick de 4 barn men fick inte uppleva att något av dem växte upp. Alla avled före 7 års ålder.

Källor och referenser

Kyrkans arkiv, Traryds församling.

En bok om Traryd-Hinneryd. Valter Elgeskog, 1972. Markarydsbygden del 11 sid. 97. Ovanstående artikel kan korrigera uppgifterna om när Gräsholma och Sånnamads skolor invigdes.

D. (David) Malmberg var den tidens store byggmästare i Markaryd. Han hade byggt många skolor bl.a. det första skolhuset i Markaryds by, det s.k. Gula huset. Han var också brobyggare och hade byggt bron över Lagan i Axhult. D. Malmberg avled 1913 och skolhusbyggnaderna i Gräsholma och Sånnamad var förmodligen hans sista stora projekt.

Se vidare "Berättelsen om Gula Huset" av Assar Frick och Markarydsbygden del 5 sid. 123.

Regeringsrätten är högsta besvärinstans för administrativa myndigheters beslut. Regeringsrätten inrättades 1909 och därmed var nog "Gräsholmafallet" ett av deras första mål.

Lars-Eric Johansson